

Artikelarkiv Arvesølv 2002

Den nye præst i Munkebo 1660

af Ole Nederland

I januar 1660 kom der ny præst i Munkebo. Den gamle var hr. Claus Hansen, som svenskerne ved et sørgeligt uheld havde druknet bag præstegården 2. november 1659. Afløseren - hentet i Kerteminde - var søn af by- og herredsfoged Niels Hansen. Og også den nye præst hed Claus, altså: Claus Nielsen.

I provstearkivet ligger unge hr. Claus' ansøgning 1667 om en forbedring af hans embede, som ingen præst kunne være tilfreds med. Et meget smukt skrevet brev er det, og dertil interessant ved sin omtale af svenskekrigene i Munkebo og deres afslutning, herregården Trellerupgårds skæbne 1640, Munkeboegnens klima, markernes kvalitet, præstekaldets forhold i almindelighed - og også lidt om degnekaldet. Det følgende er en afskrift af præstens brev omsat til et tillempet nutidssprog.

Præstens aarlig Indkomst aff Munkeboer
Sogen, saasom end Nu omstunder er och falder:
Thienderne J Sognet Haffuer Wærrer J gamle dage
tillsammen 43 fattige och Riige, onde och Goede, huilcke
formedelst en Koug och ond tiid effter een
anden haffuer afftaget, och ere forringede och forarmede
Saa at der effter denne siste schadelige Swenske
Feyde er 10 a 12 øde och gandsche affbrutte, och iche ...

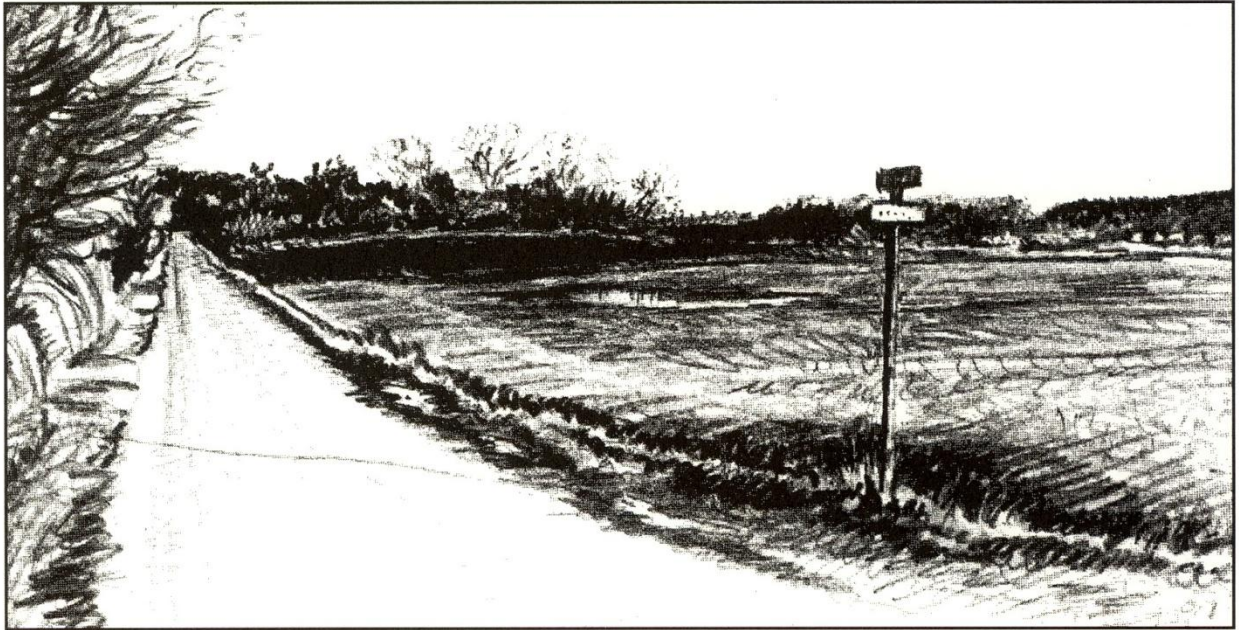
Begyndelsen af hr. Claus Nielsens brev til provsten en sommerdag 1667. Da befolkningen var forarmet, var der ikke meget at betale tiende til præsten med. Teksten lyder ordret: "Præstens aarlig Indkomst aff Munkeboe Sogen, saasom dend Nu omstunder er och falder: Thienderne J Sognet Haffuer Wærrer J gamle dage tilsammen 43 Fattige och Riige, onde och Goede, huilcke formedelst en Koug och ond tiid effter een anden haffuer afftaget, och ere forringede och forarmede Saa at der effter denne siste schadelige Swenske Feyde er 10 a 12 øde och gandsche affbrutte, och iche ..."

Præstens årlige indkomst af Munkebo sogn, som den for tiden er

Antallet af sognets tiendeydere har i gamle dage været 43 - fattige og rige, onde og gode - men deres antal er efter en omtumlet og ond tid nu svundet uhyggeligt ind, så 10 a 12 af gårdene efter denne sidste svenske fejde er ganske nedrevet, og ikke en sten eller et stykke træ kan ses, hvor husene har stået. Begge hære stod nemlig og stødte her i sognet, og i byen stod hele vores danske hær. Dengang, Gud evindelig være priset, vore folk var kommet lykkeligt i land ved Kerteminde, stod og satte de sig nemlig her på passet nogle dage, indtil de over den strand, der går op til Odense, fik efterretninger fra de allierede ¹⁾. Derefter rejste de omsider og sluttede sig ved Odense sammen med de andre (hæren vestfra). Men siden, efter slaget ²⁾, stod hele generalmajor Trampes regiment og en del af

oberst Kruses i dette lille sogn flere uger, indtil de kunne komme over Lillebælt ved Middelfart igen. Og alt imens var alting spoleret og ruineret, så der nu kun er hen ved 30 tiendeydere tilbage, hvoraf størstedelen "heel waage" ³⁾ og kun i stand til at yde meget lidt.

Herregården Trellerupgård er ødelagt, men dengang den til avlens forbedring kom under Ulriksholm, bevilgede den salig Herre Christian IV præsten i Munkebo så meget i tiende, at det modsvarede, hvad der tidligere var gået af Trellerupgård: 3 pund byg årligt ⁴⁾. Sådan findes det også bekræftet for mig og mine eftermænd af vor allernådigste arveherre Frederik III. Alligevel har jeg i disse åringer intet modtaget, da der nemlig har været adskillige panthavere og ejere, den ene efter den anden, så at stedet og grunden ⁵⁾ nu henligger udyrket, og ingen har villet bekvemme sig til at yde mig noget som helst.

Ved sydsiden af Skovvej i det nuværende Trellerup lå herregården Trellerup, der i 1640 blev købt af Christian IV og lagt ind under Ulriksholm. Det præcise sted er den lave banke i baggrunden, "Trellerup Banke". Bygningerne blev for nogles vedkommende stående, forfaldne og ubeboede, i mange år og findes beskrevet i herredets tingbøger. Porthuset med indkørsel vendte mod nord, og en længe mod syd stod i 1649 med 22 fag (ca. 35 meter). Godset var dannet af to store bondegårde, formentlig i tiden omkring 1536, og eksisterede dermed kun o. 100 år i alt. Dets tilligende omfattede 37 tdr. hartkorn og var på størrelse med Østergårds (36 tdr.) og Dræbygårds (41 tdr.). Det havde seks fæstegårde; men også fem gadehuse i Dræby og ni i Munkebo (husene øst for kroen) var Trellerupgårds.

Dengang tiendepligten blev overholdt, og kornet groede godt, havde præsten nogen mulighed for selv at fodre kreaturer og på den måde desuden skaffe gødning til jorden. Der kunne sås indtil 17 a 18 ørter ⁶⁾ af alle slags korn, men nu - eftersom jorden er mager, og man ikke kan overkomme at dyrke den på disse bjergmarker, der for en stor del er stenet, sandet og ufrugtbar jord - kan der kun sås 14 a 15 ørter, hvad der endda - de seneste åringer og på disse høje bjerge og marker - er blevet til endnu mindre.

Engbund er her ikke meget af, undtagen nogle forsletter her og der foran agrene, da stranden nemlig går op på begge sider og fratager os engen - ja, mange gange rent fordærver den. I disse år har jeg på grund af tørke ikke kunnet avle mere end 10 a 12 læs hø. Også dette er således en forringelse sammenlignet med gamle dage, da alting groede godt, og der kunne avles mere. Jeg må af den grund købe mig til mit hø, og det samme gælder gærdsel, brændsel, humle og frugt - ja, jeg må sågar leje græsning til mit kvæg andre steder, for ikke engang køerne kan fødes på fælleden. Og på grund af blæst fra stranden og den ufrugtbare jord, vi har, gror der ingen træer - heller ikke frugttræer.

Ligesom de her nævnte forhold er utålelige og usle, så er det heller ikke godt, at jeg og mine formænd - foruden præstegården, hvor jeg bor - ikke har nogen "bona mensal" ⁷⁾, og ingen mad eller penge får leveret til Helmis ⁸⁾ eller Mikkelsmis ⁹⁾ - ja, ikke engang har en gårdmand eller husmand, der kan gå mig til hånd eller give mig den ringeste skæppe korn, eller en eneste skilling. Som det ses, er det slemt fat med dette ene lille sogn ¹⁰⁾ i alle måder, og vilkårene i disse år er helt urimeligt ringe.

Munkebo kirke fotograferet af Lars Rastrup, der bagpå har noteret årstallet 1891. Billedet er således det ældst kendte af kirkens indre. En stor del af inventaret er stadig som på hr. Claus' tid: alteret, altertavlen, krucifikset, døbefonten, prædikestolen og alle stolestaderne. Kakkellovne og orgeler fandtes i 1667 nogle steder i landet, men ikke i Munkebo, hvis kirke er grundigt beskrevet få år, før hr. Claus skrev sit brev.

Jeg har gjort mit bedste og nogle gange indsendt ansøgning om, at jeg kunne få mit kald forbedret, men da jeg ikke har råd til at rejse, og alt har været i stadig tilbagegang, har jeg ikke modtaget noget som helst. I langt over 100 år har kaldet ikke haft noget tilliggende, da både jorden i marken og nogle huse, der stod på præstegårdens fortov, er gået præsterne af hænde, hvad en af mine formænd da også har beklaget sig over. Dette findes bekræftet i et gammelt tingsvidne, som imidlertid forsvandt i dette sidste opløb, da kirken og præstegården blev plyndret, og siden har det været hos mange husbonder ¹¹⁾.

Den første lutherske præst efter reformationen så sig nødsaget til at tage til førstekommande herredag ¹²⁾ og gøre opmærksom på spørgsmålet om Munkebos rigtige præstegård, som en frue (adelsfrue?) nemlig sad inde med og beholdt resten af sit liv. Præsten fik sig derfor en anden, men hvordan det sidenhen er gået med både præstegård, jord i marken, huse og hvad der ellers kan have været af tilliggende - om det måske har fulgt en af præsterne - ja, det kan ingen i dag sige, men vist og sandt er det, at der i dag ingenting findes, sådan som det vil forstås af, hvad jeg her har skrevet.

Men ydermere har præstegården i mange præsters tid kun bestået af faa og dårlige bygninger og været ganske forfalden lige indtil min salig formands tid. Efter

den sidst overståede krigstid har jeg selv været nødt til at bygge og forbedre, hvor stort besvær det end har været for mig.

Men foruden alt dette giver jeg af mit ringe og ruinerede kald hvert år til min salig formands enke - på trods af, at et af hendes børn er blevet i kaldet! - 3 ørter rug, 5 ørter byg, 4 skæpper ærter, 1 svin, 3 par høns og 3 lam - og har endda i år efterbetalt noget fra sidste år, da jeg var nødt til at få udsættelse. Selv er jeg henvist til at købe mit korn, og alt sammen medvirker det til, at jeg føler mig hårdt presset.

Ligesom præsternes udkomme tid efter anden er forringet, sådan forholder det sig også med degnens. Her har i mange år været en gammel bosiddende degn, Peder Degn ved navn, men siden han døde, har degnerenten fulgt skolebørnene i Kerteminde skole, og man ved nu slet ikke længere, hvor degnebolig eller degnejord er - eller véd, hvilket herskab degnekaldet hører under. Degnens løn er meget ringe, både på grund af forholdene ved herregården ¹³⁾, hvorfra der tidligere blev ydet én tønne eller én ørte korn, og også fordi der intet kommer fra alle de andre nu øde gårde. Ja, ikke engang gårde, der dog er beboede, kan give afgift og tynde som før, når undtages nogle ganske få. Degnens indtægt er derfor kun 1 1½ tønner korn - og han får heller ikke mad eller penge til Helmis eller Mikkel-smis.

At det forholder sig som her forklaret om både præst og degn, bekender jeg med min egen hånd og underskrift. Til yderligere vidnesbyrd vedsættes mit sædvanlige segl.

Munkebo d. 12 juli 1667.

Claus Nielsen

1) Vesthæren fra Jylland 2) Slaget ved Nyborg 14/11 1659 3) Absolut forarmede 4) 1 pund som kornmål: 3 a 4 tønner 5) Trellerupgårds (ved Skovvej) 6) 1 Ørte (ørtug): kornmål efter kornets art - rug fx 10 skæpper 7) En god gård tillagt præsten 8) Helmis: kirkefest allehelgensdag (første søndag efter 1/11) 9) Mikkel-smis: kirkefest mikkelsdag (24/9) 10) I modsætn. til mange andre præster havde C. N. kun ét kald 11) Ordret: "och dett Haffr siden werret Hoes mange Hosbunder" (= man ved ikke længere, hvor tingsvidnet er) 12) Herredag: Årligt møde med deltagelse af konge og rigsråd 13) Trellerupgård